

Artur Štern

ODER Z GENI

Metabiologija življenja & sna

Lahko bi se mi sanjalo. Kako sem v roke vzel prevod Calderonove drame z naslovom *Življenje je sen*, prebral spisek nastopajočih likov ter nekaj začetnih prizorov ... Potem pa, upoštevaje nekaj zakonitosti, ki jih poznam iz evolucijske teorije, spisal svojo verzijo te drame – in na koncu ugotovil, da se je zgodba (sicer z nekaterimi slogovnimi razlikami, v moj prid, káli) razvila po identični poti kot originalna.

Pa se zapeljimo še dlje po tem čudnem časovju. Priznavam, ko sem bil tedaj davno pri tem svojem povsem pionirskem, še več, ekscesnem počutju bolj pri začetkih, sem moral uporabljati kompleksnejše metode: v takih primerih, kot je opisani, bi bil sestavil več različnih scenarijev ter jih dal nato v branje populaciji kritikov in predvsem običajnih obiskovalcev gledališč. Oni bi mi dali dokončen občutek, kaj je ljudstvu povšeči; kaj je preživetveno stabilno. A zdaj, kot je že jasno, sem se te populistike že totalno navzel in je vse to početje vključeno že v moje osnovno poustvarjanje. Zmožen sem, na podlagi nekaj osnovnih izhodiščnih podatkov, na papir vreči osupljivo povzeto verzijo kate-rekoli doslej napisane uspešne drame.

Zakaj to počnem, vprašate? Da pokažem moč evolucijske teorije. Recimo, da ste mi do sem, čeprav argumentov še nisem razkril, zaupno verjeli. A kaj, denimo, potem – kaj, ko je ta moja peklensko epigonska domisel enkrat prikazana na toliko primerih, kot zatrjujem, da je: kakšen smisel ima to početje še po vsem tem? No, koristi je kar nekaj. Na primer ta, da se po tem načelu lahko pišejo tudi nove, izvirne uspešnice za nadaljnja stoletja. Z njimi bi si lahko torej ustvaril večno ime.

Drugi odgovor pa je malo bolj resničen: vsega tega kajpak sploh ne počnem. Saj menda nisem koga zares zavedel – po tistem, ko sem že v začetku jasno navrgel, da bi se mi to lahko sanjalo, se pravi, kvečjemu to, in še to se mi pač ni. Vendarle, že takoj spet pozor: zmotil se bo tisti, ki bo zdaj rekel, da česa takega tako ali tako ni možno delati. Kajti prav resno trdim, da je stvar kar nekoliko – dejansko mogoča.

Tako, Dramatični suspenz je ustvarjen. Zdaj se bomo pa, kot se za tukajšnje tematsko stilistične loge (se pravi te, na katere se pravkaršnje pisanje pač nanaša) spodobi, na tem mestu docela ustavili in se za lep čas poslovili od povedanega, stvar pa spet začeli na nekem povsem novem mestu – konkretno bo za to najbolj primerna postelja, vanjo pa, najmanj opravka bo, če zlezemo brez spremstva – in od tam se bomo nato počasi počasi skozi verigo podatkov in področij spet vse bolj približevali argumentu, tistikrat pa potem v najbrž kar najtrši izmed trenutno možnih oblik.

O SNU

Tule si bomo presenečeno priznali, da nam – če nismo ravno kakšni standardni sodelavci pri nastajanju slovenskih knjižnih slovarjev ali kaj podobnega – ni povsem jasno, kaj natanko beseda sen pravzaprav pomeni. Spanje? Sanje? Dejansko – eno in drugo. Poznamo na primer spanje brez sna; obstaja, vsaj konceptualno, tudi sen brez sanj; še najbolj običajna sintagma pa je: noč brez sna – in to, malo hudomušno, nemara s pobožno željo, snom o tem, kako lepo bi bilo vendar spati ... Dodatno je sen pač tudi metafora, ki pomeni na primer želje oziroma iluzije v budnem stanju ali pa oddaljene in zelo pomembne življenjske cilje.

Občutek imam, da je za človeka današnjih dni, zlasti če je v življenju prebral in slišal že kar kaj umetniškega, to slednje kot tudi vsako drugo izdatno metaforično omenjanje sna s posebnimi umetelnostnimi motivi za bregom, prav hitro lahko patetična in kičasta duhovnostna roba. Za tukajšnjo rabo bo v glavnem torej zadoščalo enačenje sna s sanjami, tistimi klasičnimi, nočnimi, spalnimi.

Ko sem se nekoč pred desetimi leti v kupeju vlaka oddaljeval od danskega mesta Helsingor, kamor je med drugim postavljeno tukajšnjemu bralcu predvidoma znano odvijanje najslovitejše drame vseh časov – pri čemer njen junak v svojem zvezdniškem monologu razpravlja prav o problemu sanj kot nejasnega mostu od življenja k smrti in onstran – takrat sem v nekakšni, morda razmeroma lucidni prekinitvi siceršnje živinske otopelosti spričo nespanja na dolgih predhodnih poteh takole čutil in razmišljal.

OBLIKE V SANJAH

Postopoma so se prikradle v moje sanje,
in sem izgubljaj moč, da bi se jim uprl,
pozaba, kjer so životarile, je minila,
nazadnje pa lahkotnost njihovega krila
nevidno razvezala utesnjujočo vrv,
odslej je dolga noč spominjala le nanje.

A z novim jutrom je postajalo vsakdanje
življenje znotraj stvarnosti ubijajoče,
resnične slike so ob lepoti obledele,
in s tem so v notranjosti strastno zaživele
te drzne ideje, vsak čas prekipevajoče -
tako sem se polagoma zakopal v sanje.

Življenje kot sen? Za enega morda razposajeno srečen, za drugega moreče klavrn ... za tega determiniran, določen od prej, za onega determinističen, določujoč naprejšnje ... za nekoga spoznavno berljiv, za nasprotnega nedoumljivo nesmiseln ... in tako do nikolišnjega izčrpanja možnosti.

O ŽIVLJENJU

Pa življenje, pravimo, ni sen. Res je kratko, krhko, minljivo, nezatno, tudi ničevno nemara kdaj in kje – vendar sanje so lahko kvečjemu zadevna metafora, izpostavljajoča njegove navedene majhnosti in malovrednosti. Življenje je sen lahko le pesniku, pa še to davnemu, iz časov, ko je bila denimo celo astrologija »gor vzeta« kot docela eksaktna naravoslovna veda, s katero si je moč razlagati in precej neizpodbitno napovedovati dogodke v življenju ter usodo posameznega obravnavanca.

Nekatere veje dandanašnje naravoslovne filozofije poskušajo uvesti novo metaforo: življenje je kognicija, spoznavanje, spoznanje. Življenje kot ne-sen, kot budnost. Kopičenje, skladičenje, obdelava, predelava in naposled reprodukcija – informacij. Tudi najortodoksnejša materialistično mehanistično redukcionistična veja sodobne molekularne biologije vam bo brez hudega zadržka pritrdila, da je bistvo življenja, od malega virusa do velikanskega kita in tam vmes nekje človeka, kajpak gen, bistvo slednjega pa – drugače pač ne kaže kot – informacija.

Zelo zelo zanimiva reč: nekaj nematerialnega, naravnost abstraktnega, kar pa vendarle drži vso DNA in histone in polimeraze in vsega drugega vra-

ga znotraj celic na nekakšnih nikoli videlih subnanopovodcih. Po domače: naravoslovna znanost, ki je po eni strani resda prišla na mejo z možnostjo ustvaritve človekove genetične kopije, po drugi strani, če jo stisnemo v kot, osramočena in čisto potihno izdavlja, da nima niti najmanjšega pojma o tem, kaj je bistvo življenja. Reprodukcijski gen – že, že – a kaj je, lepo prosim, tisto, kar se res reproducira? Molekularna materija – nak; rekli smo že: informacija. Torej ideja. V najzagravnem možnem kotu sodobnega materializma torej ne dobimo drugega odgovora, kot da se reproducira – ideja! Res lepa reč: življenje je torej nekakšen epifenomen, navržen pojav, utvara – sen, kaj pa drugega navsezadnje -, in smo spet tam, kot smo bili pred stoletji.

In da se razumemo: pri vsem skupaj sploh nisem niti omenjal kakšne radikalne fizike, ki je na svojih skrajnih koncih že desetletja na tem, da nas lahko v našo vsakodnevno nenehno bombardira s – preprostemu človeku jako neoprijemljivimi – informacijami o tem, kako je opazovalec del opazovanega, kako je materija pravzaprav energija, kako ni nič absolutno, in tako dalje. Če bi šli po njenih poteh, potem bi namreč do podobne konkluzije kot zgoraj lahko prišli še prej.

ZAGRABITI, KJER PAČ GRE

Poiskati bo treba drugačno pot. Pa s tem seveda ne bomo naredili nič epohalno novega – kajti prav s to dejavnostjo, zagrabiti življenje v njegovi sredi, se že stoletja, ja, tisočletja, in v marsikaterem smislu tudi deset in stotisočletja, ukvarjajo razumniki tistikratnih časov. K vsem spoznanjem o človeški naturi, ki so nemara bolj prepričljivo kot v teoretskih razpravah o človeškem življenju zapisana v literarnih delih in predtem še raznorodnih tradicijah ustnega izročila, nakopičenih iz mnogoterih vekov, lahko sodobni preučevalci doda le še kaj malega, kar bi bilo povsem novo.

Stari dobri dramatik, kakršen je, če želite, tudi naš tu in v nadaljevanju – vsaj kar zadeva njegovo že omenjeno dramo, ki je izhodišče in tematski okvir sploh vsega tega eseja – obravnavani sloviti Pedro Calderon de la Barca, so eni glavnih, in to pač prav subtilnih poznavalcev človeške psihe.

A čemu za vraga sem se tako obesil prav na njega in ne na koga drugega – ne zato, ker bi bil mi tako všeč grozno, marveč zato, ker je tako hotelo naključje, ali kaj. Tudi v evoluciji igra naključje pomembno vlogo, in v takajšnji rabi nosi ime: naključni genetični drs; v tukajšnjem primeru pa bi lahko mirno rekel, da je bilo vse to kar nekakšno dramaturško naključje, tudi dobesedno – saj me je k pisanju privabila pač neka znanka dramaturginja. Tule torej – čiste vesti – priznavam, da je bil tale zapis originalno namenjen nečemu čisto drugemu; redni obiskovalci gledališča kajpak vedo, o čem govorim

– drugim pa sem to pravkar povedal. Za morebitni boljši občutek tukajšnjega bralca še tole: tisto verzijo (iz gledališkega lista Drame – da bo stvar še do zadnjega eksplicirana) sem nato še nekoliko razširil, in to med drugim tudi s – hej – prav erotično vsebino. Preden pa pridemo do nje, se bomo še malo pokvarjali z zgoraj začeto stvarjo.

Fabule tovrstnih in sploh mnogih kvalitetnih literarnih del so – navkljub svoji res pogosti lociranosti v samih vrhovih vladavinske hierarhije – po pravilu razmeroma skromne; zato pa ta dela toliko bolj izstopajo po svoji umetniški besedi in predvsem izpovedni moči. Slednja ni v nekem smislu nič drugega kot velikanski in prefinjen občutek za lovljenje in reprezentiranje najrazličnejših podob človeške nravi in stremljenj k doseganju raznoterih ciljev. Pa so ti cilji res tako heterogeni?

Že prej predstavljena razjasnjevanja življenja z ravni gena – tako imenovanega sebičnega gena, ker pač ne skrbi za nič drugega kot za lastno ohranjanje in čimvečjo razmnožitev; vse drugo, od celice do organizmov, od polžje hišice pa do katedral in od pajkove do satelitskih mrež pa v principu služi samo temu – te razlage, ki so onstran določene metafizične bariere, kot smo videli, sicer povsem problematične, pa nam na določeni ravni, tisti, kjer se odvija vsakdanje življenje, lahko pojasnjuje doslej nerazložljivo. Kaj, ko bi si pogledali kakšen primer.

EVOLUCIJSKA PSIHOLOGIJA NA TERENU (I): LJUBOSUMJE

Zakaj je nek moški, vzemimo, tako silno ljubosumen, že če je njegova koketna dama deset minut sama v sobi z nekom drugim? In zakaj nje, po drugi strani, denimo sploh ne bi tako grozljivo prizadelo, če bi izvedela, da jo je nekoč pred več leti v nekem oddaljenem kraju z neko neznanko celo prevaral?

Odgovor na prvo vprašanje: ker je že tistih deset minut potencialno povsem dovolj, da bi ta mož nato po preteku devetih mesecev in potlej vse do konca svojih dni neveden vzrejal potomca nekoga drugega. Geni tovrstnih moških, ki svojim telesnim nosilcem ne narekujejo tistega osnovnega, naravnost zdravega ljubosumja, so v teku tisočletij torej nekoliko izgubljali v primerjavi s svojimi kompetitorji. In zato smo samci danes v glavnem pač takšni, kakršni smo – eni malo bolj, drugi malo manj boleče, gotovo pa ne obstaja nihče pri zdravi pameti, ki sploh ne bi nikoli doživljal tega evolucijsko pač prehudo relevantnega čustva.

In pa odgovor na drugo vprašanje: ženska, ki se ji je mož pred leti enkrat izneveril z neko lahko dosegljivo predstavnico svojega spola, pa od tega ni ostala za njim nikakršna živa posledica – je lahko sicer zelo užaljena in vse to,

a kakšne zares usodne ali celo tragične zgodbe, ki bi zadevala njene zarodne elemente, iz vsega skupaj le ne more izpeljevati. Tudi že v eksplicitnem vsakdanjem razmišljanju žensk lahko kdajpakdaj slišimo, da bi katero bolj prizadelo, če bi njen partner ure in ure sedanjega življenja posvečal neki svoji prijateljici, s katero nimata prav nič seksualnega, kot pa, če bi некоč nekje imel neki izpad prej omenjenega tipa. Precej bolj težko si je, na drugi strani, predstavljati moškega, ki bi čutil tako. In v čem je podlaga te asimetrije – spet v evolucijski zakonitosti, da je ženska v svoji elementarnosti in posledično do neke mere tudi v svoji psihi bolj kot moški prizadeta z dejstvom, da njen spremljevalec trati dragoceno življenjsko energijo za nekoga drugega namesto zanjo in za njune potomce, kot pa, če bi jo некоč preprosto telesno prevaral. Njeni reprodukcijski cilji so lahko namreč bolj ogroženi s prvim kot z drugim, medtem ko bi bila za moškega, prav tako govoreč evolucijsko, druga oblika tovrstne grožnje v vsakem primeru hujša.

Stvari so seveda bolj zapletene, kot kaže takšna poenostavljena dihotomizacija, vendar sem imel tu namen le razmeroma preprosto izpostaviti evolucijski imenovalac na primeru nekega precej klasičnega dogajanja in občutenja iz vsakdanjega življenja. Zlomek v meni pa ne da miru, in me sili v obdelavo še nekega drugega, že prej napovedanega, nekoliko pikantnega primera oziroma pojava. Saj smo odrasli, kaj.

EVOLUCIJSKA PSIHOLOGIJA NA TERENU (II): GLASNO UŽIVANJE

Od neke osebe, ki dobro pozna moje početje – ne bom pa povedal ne njenega imena ne spola, niti, kdaj je bila stvar zastavljena, četudi bi lahko; a morda imam, ha, pač svoje tehtne razloge – sem bil deležen zanimivega vprašanja: zakaj ženske kričijo? Seveda se vsebina ni nanašala na kakšno histeriziranje tjavendan, nemara vpitje na moža za volanom ali morebiti na svoje nevgojene otroke, temveč je bilo jasno, da vprašanje zadeva fenomen glasnega izražanja ženskih seksualnih užitkov. In to v evolucijski perspektivi. Ali namreč obstaja kakršenkoli zadevni razlog za takšno početje ali pa je stvar docela naključno navržena?

Takole: če gremo torej onstran tistega najbolj proksimalnega – se pravi tudi še zunajevolucionističnega – pojasnjevanja, ki zadeva neizpodbitno in vsakomur bolj ali manj jasno dejstvo, da sama ženska v tem očitno pač uživa, je takoj naslednji najpreprostejši možen razlog za to njeno oglašalsko dejavnost seveda v povečanju seksualnega uživanja na drugi strani, pri moškem. Prvič, ker je nekaterim, ne bom rekel vsem, takšno ekstatično vzdihovanje preprosto in brez nadaljnega – erotično pogodu. In drugič, morda vsaj delno tu-

di neločljivo od prejšnjega razloga, ker se s tem počutijo pri tisti ženski bolje sprejeti in tudi nasploh jim takšna reč vliiva večjo mero samouresničenosti in celo samospoštovanja. Ženska pa, ki pri moškem dosega taka prijetna občutja, bo imela vsekakor več možnosti, da se bo z njo tudi v nadaljevanju družil, se pravi, da se bo k njej bodisi vračal ali pa sploh kar ostal pri hiši.

Doslej smo se ogrevali, zdaj pa bomo prešli k tistim pravim metabiološko spekulativnim lupingom. Žensko orgazmično kričanje ima lahko še kake druge, tudi precej subverzivne osnove, ki so – denimo praviloma – resda docela nezavedne in nehotene. Da se namreč moškemu zraven sebe dopove, kakšen posteljni panter je, morda še ni treba napenjati glasilk do nebesnega svoda in tega svojega navdušenja oznanjati čisto kompletnemu sosedstvu in na ves razpoložljivi glas. Ali torej ni mogoče zajec prav tu? V teh eksklamacijah sladostrastia se morda skriva tudi – ja, ja, ja, podzavestna, seveda – tendenca k obveščanju drugih samcev, da je za tamkajšnjimi pregradami vendar neka prav mikavna in marsikaj obetajoča deklina, za katero bi se morda splačalo res potruditi ... – skratka, težnja, da bi se izzvala naknadna medsamčevska kompeticija. Tej sledita dva osnovna možna izida: če bi se denimo obstoječi mož, varuh gnezda, pokazal za dovolj sposobnega, da odžene, premaga ali kako drugače obvlada tekmece – potem je vse tako in tako v najlepšem redu; šlo je pač za preverjanje danega, ki je prineslo uspešen izid in z njim večjo gotovost ter splošno osebnostno zadovoljenost. Če pa bi se stvar obrnila in bi se obstoječi možki v tej primerjavi pokazal za nekompetentnega, potem pa je spet povsem prav, da ga zamenja drug, sposobnejši.

A pri tem je morda vendarle potrebna naslednja opazka: če ženska, ki se igra s tovrstnim ognjem, ni zares atraktivna, se ji lahko zgodi tudi nekaj čisto drugega – namreč, da jo prejšnji partner iz strahu pred preveliko konkurenco za premalo satisfakcije zapusti, novi pa ne vzame zares; in tako naposled ostane brez kogarkoli ob sebi. Torej bi bil sklep lahko takle: če kje slišite kakšno res glasno vzdihovanje obravnavane vrste, potem lahko s precejšnjo verjetnostjo upravičeno sklepate, da prihaja iz ust dokaj nadpovprečno privlačne ženske.

Potem pa imamo tu tudi še nekaj možnih razlogov na drugi strani, se pravi pri nasprotnem spolu – poleg tistih že prej navedenih, razmeroma neposrednih in s tem stereotipnih – zakaj torej možki tako z veseljem pristajajo na takšnele, četudi bolj ali manj le podzavestne, pa vendar: manipulacije z njimi. Saj če imajo podtalne računice ženske, potem bi morali oni biti res precejšnji bedaki, da ne bi pri vsem tem imeli tudi sami svojih idej na tem oglaševalskem terenu.

Ena od možnosti je, da samci to specifično in drastično obliko kaljenja tišine prenašajo tudi zato, ker si njihova podzavest obeta nekaj drugega kot le potencialno kompeticijo: v okoliških domovanjih namreč ne prebivajo le mo-

rebitni nadležni pohotneži moškega spola, temveč tudi ženske, ki jim takole oznanjanje – po možnosti karseda eksplicitno, kaj, kako, predvsem pa: kdo (poimensko) stvarjem tako podjetno streže – morda odpira oči v zvezi s tem, kakšnega virilnega plemenjaka imajo vendar za soseda; torej reklama zanje same. Ali pa celo takole: da ta pozitivni marketing moškosti ne deluje le na samice, temveč tudi na same okoliške samce, pri čemer bi bila pošiljana sugestija seveda malce drugačne vrste kot tista prej navedena: namreč, da druge moške opozarja in svari, kako superioren je tale tu notri. In to celo na dveh frontah: na erotični – torej se nima smisla poskušati primerjati z njim; in tudi na splošni fizični – torej kondicijsko, muskulaturno oziroma kakorkoli mačistično nasploh.

Vsak od obeh spolov ima pri tem ženskem oglašanju torej kopico potencialnih možnosti; prav toliko jih je za evlucijsko metabiološko poigravanje z različnimi plavzibilnimi hipotezami ali pa tudi samo zabavnimi domislicami, ki se sprevajajo po tukajšnjem, res že kar precej ekscentričnem podiju – pravkar izpeljana obravnava ženskega izražanja teh svojih sublimnih emocij nima namreč prav nobene kakorkoli trdne zveze s siceršnjo vsebino tega pisanja, zato pa je tu zame dovolj tehten estetski razlog za njeno tukajšnjo navzočnost: metafora iz nosilnega naslova se ji prav nekako svojsko poda.

EVOLUCIJA V KULTURI

Sodobni evolucionizem se je v zadnjem desetletju podal, videli smo in tudi še naprej in čedalje bolj vidimo, na kaj nenavadno pot, kakršno je predtem znal ubrati kvečjemu kak Freud, Jung ali Lacan – in vpredati se je začel med drugim tudi v samo kulturo, torej področje, ki so ga dotlej po pravilu vsi po vrsti kategorično oddeljevali od torišča njegovih eksplikacij. Evlucijska teorija v tej svoji sodobni razširjenosti na področja psihe, družbe in vseh mogočih njunih artefaktov, le-te preučuje, povzema, povezuje in navezuje na posebno, v tej kombinaciji resnično precej novo optiko, ki v končnem smislu ponuja prav razsvetljujoče razlage.

Pametni in od ljudi sprejeti pisci leposlovnih oziroma dramatskih besedil so se kajpak že stoletja nazaj ukvarjali s takimi in drugačnimi problemi, ki zadevajo oziroma vsaj zanimajo tako rekoč slehernega človeka. Včasih morda pač niso bili tako korajžni in brezkompromisno prostodušni, kot to velja za nekatere sodobne – med drugim tudi tiste evolucionistično podprte – avtorje; vsekakor pa so se lotevali v glavnem istih človeško aktualnih tem, kot se jih avtorji lotevajo danes. In v tej njihovi ustreznosti danemu trenutku bi bilo s precej obetavno stopnjo nezmotljivosti vselej mogoče iskati bistvo njihovega uspeha oziroma pomena.

DARVINIZIRANJE CALDERONA

Pred nadaljevanjem naj v enem stavku predstavim vsaj izhodiščni del fabule iz drame *Življenje je sen*, kajti ob njenem primeru bom nato podajal določene komentarje, ki brez tega osnovnega poznavanja štorije bralcu ne bi bili ravno razumljivi. Dvorna dama Rosaura, glavna ženska oseba, je na nekakšnem očiščevalnem questu, skozi katerega naj bi, kakorkoli že, obvladala dejstvo, da jo je moskovski knez Astolf onečastil in pustil; poleg tega pa nič ne ve o svojem poreklu po moški liniji – da je namreč hči starega kraljevega nameščenca, pogosto na raznih prizoriščih navzočega Klotalda; pri čemer nekajkrat naleti na poljskega prestolonaslednika Sigismunda, ki ga je bil njegov oče kralj Bazilij spričo sila neugodnih astroloških napovedi za primer njegove inavguracije kot vladarja zaprl v ječo, kjer je potem ždel od malih nog naprej ...

Tu pa se bom že samovoljno zapičil v določen, zame pač zanimiv oziroma teoretsko obetaven segment. Tisti zgoraj malce izdatneje obravnavani primer ljubosumnostne asimetrije resda ni čisto eksplicitno navezan na snov iz obravnavane drame, posredno pa ta aspekt na številnih mestih vendarle v precejšnji meri prehaja v razne druge, v drami izrazitejše, in tudi ti nato – nekaj tega bom kasneje predstavil – še naprej med seboj v drug drugega.

V dobesednem smislu prej navedenega je najbolj izražena kajpak tema Astolfove nezvestobe Rosauri – četudi to morda ni ravno povsem središčna stvar tukajšnjega dramsko-psihološkega zapleta; kljub temu pa je pomembna vsaj kot izhodišče za precejšen del nadaljnjega dogajanja. Možak nekje, že daleč v vrtincu peripetij, izjavlja, da ni bolj nezvest, kot bi bil kdorkoli drug v njegovi poziciji – s čimer intuitivno povzema splošna načela primarno moškega, pa navsezadnje v dobršni meri tudi ženskega sveta. No, vsaj kar zadeva tukajšnjo glavno junakinjo Rosauro – ki jo navedeni motivi reševanja časti že od vsega začetka pa skoraj do samega konca silijo v obupno nesrečnost –, bi lahko mirno zapisali, da je njena lastna zvestoba precej težje omajna duhovna dobrina.

Manj eksplicitne zveze s to seksualno-variabilnostno temo pa so denimo naslednje. Prvič: v tisti glavni liniji zgodbe, ki govori o Baziliju in njegovem problematiziranem potomcu Sigismundu ter nasledstveno-političnih nasprotnikih oziroma zaveznikih slednjega, je proti koncu drame v ozadje kar na lepem in docela logično vključen ter mobiliziran številčno obilen preprost živelj – kar vse skupaj nazorno spričuje velikansko vlogo, vrednost in pomen oblasti oziroma politične akcije nasploh.

Sodobna darvinistična zgodovina gre tudi v gensko zakulisje teh fenomenov – in malone eksperimentalno podaja dejstva o tem, kako so imeli vladarji v praktično vseh obdobjih in geografskih razsežnostih – velikanske pri-

ložnosti tako za neizmerno pestre in izdatne spolne avanture kot tudi za de facto zaplojevanje potomcev pri silno velikem številu svojih fertilnih podanic. Tako daleč je šlo ponekod, da so bili predstavniki kakega naroda ali populacije, na primer črncev iz plemena Zulu, v največ dveh ali treh kolenih nazaj skorajda vsi po vrsti vladarskega porekla – in ob taki poplavi teh imperatorskih genov kajpak niti slučajno nikomur med njimi to ni moglo kakorkoli pomagati pri njegovi družbeni uveljavitvi, saj so bili tudi vsi njegovi tekmeči podobno ali enako predisponirani.

Drugič: fleksibilnost posameznikovih strategij za doseganje svojih osnovnih eksistenčnih in v nadaljevanju genetično-reprodukcijskih ciljev. Vzemimo spet glavnega akterja, prestolonaslednika. Kako nesmiselna je bila njegova drugotna vedenjska strategija, namreč po tistem, ko so ga iz dolgoletne zapore sužnosti nenadoma postavili na vladarsko pozicijo – in je, še preden bi se vsaj približno prepričal, kakšna je njegova realna moč, pričel zganjati teror; jasno, da ga je inteligentni oče kralj, ki je to možnost predvidel, že v nekaj urah spet dislociral na prvotno, varno mesto za rešetkami ter ukazal, naj mu natvezijo, kako se mu je vse to v zvezi z vladanjem samo sanjalo. In kako moder je (nenadoma – kar je pri vsej stvari resda malce sumljivo in bi se dalo o tem reči kakšno provokativno na Pedrov račun) postal skozi to izkušnjo – da je življenje pač sen, ali kaj -, tako da je v drugo, ko sta se mu po spletu srečnih okoliščin spet ponudila svoboda in vodenje, ravnal docela prefinjeno in veličastno.

Komentar kakega poznavalca evolucijske etike: boj za obstanek, *survival of the fittest*, ne pomeni, da se ohranijo tisti najbolj bojevitni in za druge pogubni, marveč dokaj nasprotno – tisti, ki so sposobni najbolj smiselno sodelovati med seboj; ponekdaj celo do tiste kristusovske maksime: kdor je največji med vami, naj služi.

Tretjič: v življenje se kajpak ne stopa vedno skozi glavna vrata; tu so še številčno daleč prevladujoče stranske vloge – tako v tukajšnji kot v sleherni drugi igri in kot predvsem tudi v realnosti. Vse te vloge pa so vendarle preživetveno suficientne oziroma tuintam celo nadvse ugodne. Vzemimo Klarina, nekakšnega na tri četrt hudomušnega in na deset desetin oportunističnega služabniškega kljukca, ki mu je v življenju, za precejšnjo razliko od tako rekoč vseh drugih, visokorodnih individuumov iz te drame, ki prenekateri trenutke posvečajo izključno reševanju zapletenih nalog, ki jim jih zlasti v praksi in deloma tudi v teoriji nalaga čast, edini cilj – udobno preživetje iz trenutka v trenutek. V ta namen obrača plašč po vetru – in to mu v nekaterih primerih prinaša oziroma tudi za naprej obeta lep uspeh; in tudi nam kot zunanjemu opazovalcu je lahko do neke mere vsaj površinsko dovolj simpatičen. Toda Calderon gotovo ne bi bil to, kar je, če zanj naposled ne bi poskrbel – kot si po njegovem zasluži.

In tako bi lahko človek lepo po vrsti obdeloval še sedme in desete in trinajste like, vse do služabnika, ki je ubral krepko napačno evolucijsko strategijo in ob neustreznem trenutku poskušal uveljavljati svoje človeške pravice, pa je zato prav žalostno končal s poletom z balkona; in do tistega vojaka, ki je svojo evolucijsko pot poskušal sunkovito prestaviti na višjo lego tako, da je v ta namen tvegala z izdajstvom – a si jo je v svetu teh častnih ljudi seveda učinkovito onemogočil.

Vendar bodi dovolj. Dolžan sem namreč še nekaj, česar nestrpni bralec uvodnih vrst najbrž ni kar tako zlahka pozabil. Kako neki bo zdaj ta prepotentni metabiolog poplačal v svojih izhodiščih nastali dolg? Kajne.

EVOLUCIJSKA DRAMATURGIJA

No, komu se najbrž že lepo svita. Moj soimenjak Conan Doyle je skozi svojega slavnega protagonista govoril o dedukciji, sklepanju iz splošnega o posameznem. In tako kot v kriminologiji pri mnogih primerih prihaja v poštev le zares omejena skupinica možnih vzrokov ali povodov za zločin, in je iz tega marsikdaj presunljivo preprosto ugotoviti storilca, prav tako nas evolucijska teorija v kateremkoli danem metjeju pač oskrbuje z nekim končnim naborem motivov za različna početja udeleženih oseb. Glavni so: preživetje, imetje, oblast, ljubezen, čast – vsi drugi pa so take ali drugačne izpeljanke iz teh osnovnih.

Potem si pogledamo nastopajoče s kratkim opisom njihovih biološko družbenih pozicij (spol, najokvirnejša starost, poklic ali trenutni položaj) ter, kot že sprva rečeno, začetnih nekaj prizorov – da ugotovimo dispozicijo, iz katere je avtor gradil. Potem pa se lahko pričnemo igrati z različnimi plavzibilnimi scenariji za vsakega od pomembnejših nastopajočih – in kjer se poti dveh ali več likov skladajo, je verjetnost za uresničevanje njihovih interesov primerno povečana, naša temu ustrezajoča zgodba pa – vsaj načeloma – toliko bolj logična in tehtna.

Veliko nam pri tem našem početju, nadalje, pomaga poznavanje tako imenovanega duha časa in prostora, v katerem je avtor ustvarjal; niso pa odveč tudi kakšni bolj in manj osnovni podatki iz njegovega življenjepisa. Njegova druga dela so prav tako sila pomemben vir informacij o tipu njegovega ustvarjalstva – na primer o njegovi eventualni posebej fascinantni domišljiji, duhovitosti, inteligenci, sposobnosti izražanja ...

V krepko pomoč nam je poznavanje dejstva, da je delo preživelo take in take čase ter se v svoji priljubljenosti ohranilo vse do danes – torej lahko mirne duše precej izdatno aktiviramo psihologijo vsakdanjika, razmišljanje in čutenje tako imenovanega povprečnega gledališnega klienta oziroma, morda

nekoliko manj pomembno, bralca. Kaj je ljudem všeč? To, da zmaga pravica. In da je povrnjena čast in da se izdajstvo ne izplača in da nedolžni ne trpi in da se skesanemu ponudi še ena možnost in da je na poti navzgor tudi kakšen padeč in da junak ni popolnoma nezmotljiv stroj in da . . . Ali pa konkretno: da trpeči princ Sigismund kot dedič prestola naposled seveda tudi zasede ta prestol; da Rosaura, ki ji je že toliko do njene časti, to čast tudi res uveljavi; da modri Bazilij skozi svoj veliki eksperiment vendarle doseže stopnjo presežne samouresničitve – in tako naprej v večje in večje subtilnosti.

Morda bi tako človek, ki bi ga kaj takega zares prijelo početi, dejansko lahko prišel do presunljivo podobnih rezultatov kot izhodiščni avtor. Po mojem hipnem mnenju bi imel najbrž še največ problemov s Klotaldom, katerega povezava z Rosaurjo je razmeroma arbitrarna, se pravi zunaj obsega evulcijske psihologije – no, včasih bi tudi takle evulcijski avtor moral tvegati kakšno zaletavost, če bi se hotel približati umetnosti, katere ena vendarle poglobitnih substanc je tisti ireducibilni presežni navdih, ki vse skupaj vendarle najpomembneje povezuje oziroma sploh dela vredno.

IN KAJ ZDAJ S SANJAMI?

Te ostajajo. Niso jih še preveč dobro razložili. Vemo v glavnem le to, da teorija danes že omenjenega Sigmunda (ki mu je do prej navajanega prestolonasledniškega imena zmanjkalo en zlog – kar je seveda nepomembno, docela trivialno dejstvo; kot pa smo videli v mojem prejšnjem, tu v Sodobnosti pred meseci objavljenem eseju, ime ni vedno tako nevažna reč) zadevno ne velja kaj prida, četudi jo je prav evulcijska psihologija neverjetno pomembno rehabilitirala v tisti njeni mnogo bolj osnovni in pomembni tezi – da je spolni nagon v resnici osnovni zakon naše, v principu še vedno prav živalske eksistence.

Kar zadeva sanje, lahko nadalje, mirno sklepamo, da praviloma ne napovedujejo kakšnih objektivnih od zunaj povzročenih kataklizem in drugih stvarnih dogodkov; da pa lahko resno vplivajo na sam subjekt, ki je sanjal, seveda še zlasti, če sam v to resno verjame.

Naravoslovje, vključno z evulcijsko teorijo, ponuja zanimive razlage, ki so seveda funkcijske – sanje morajo nečemu služiti, kajti v nasprotnem primeru jih naravna selekcija prav gotovo ne bi favorizirala, temveč bi jih jedrno izločila, kakor hitro bi se pojavil že njihov najmanjši nastavek. Njihova osnovna funkcija naj bi bila pravzaprav nekje drugje kot tam, kjer jih mi prestrazamo in naposled tudi ozaveščamo. Sanje naj bi bile preprosto navržen proizvod subtilnega skladiščenja novih informacij med že od prej obstoječe spomine v posameznikovih možganih – z nam zdaj že znanim ciljem, prežive-

tjem genov. In to je morda vse. Mi pa iz teh podobic delamo ne vem kakšne neizmerno svetove pomenskega, da, celo življenjsko pomembnega. In po mi-
li volji lahko to počnemo še na veke oziroma sploh niti malo ne dvomim – in
prav nič pomembno se mi ne zdi – da bo tudi res natanko tako.

OBLIKE V ŽIVLJENJU

Nabrale so se iz vsakdanjega življenja,
ko trajajo, nikoli niso prav presežne,
in ko minevajo, v spominu ne skelijo,
celo pričakovanj zares ne valovijo,
in vendar so, preproste, jasne in obrežne,
vseskozi tukaj, mimo znanega hotenja.

Pa so vsebine teh oblik kakor zelenja
in segajo na čisto drugo stran kot sanje -
nič trdnih sporočil se iz slednjih ne prebija;
in z njimi se ne kosa niti domišljija,
saj jim nosilec že porašča v iskanje,
ki ga nanese vsak dan novega življenja.